

Nothing», «The Comedy of Errors», «The Two Gentlemen of Verona») и две трагедии («Othello, The Moor of Venice», «Romeo and Juliet»). Проанализированы основные методы перевода и частота их использования. Особое внимание уделяется факторам, которые влияют на методы перевода игры слов, а именно: принадлежность произведения к жанру комедии или трагедии, идентификация игры слов в тексте оригинала, ее тип, функции и переводимость в целом. В большинстве случаев И. Стешенко использует формально-семантические трансформации и игра слов в целевом языке отличается от игры слов языка-источника. При этом переводчик пытается оставаться в лексико-семантическом поле игры слов и сохранять ее функции. В целом переводы И. Стешенко, сценические и художественные с точки зрения украинского языка, только частично эквивалентны оригиналам в плане воспроизведения игры слов.

Ключевые слова: Шекспировская игра слов, методы перевода игры слов, функции игры слов.

Oleksyn Olga. Rendering Shakespeare's Wordplay in Iryna Steshenko's Translations. The article focuses on rendering Shakespeare's wordplay by I. Steshenko, who occupies a special place among Shakespeare's translators as the author of the biggest number of translations – six, which include four comedies (“The Merchant of Venice”, “Much Ado About Nothing”, “The Comedy of Errors”, “The Two Gentlemen of Verona”) and two tragedies (“Othello, The Moor of Venice”, “Romeo and Juliet”). The paper analyses the main methods of wordplay translation and their frequency. A special attention is paid to the factors which influence wordplay translation methods, such as: genre characteristics of the play, wordplay identification in the text, its type, functions and translatability. I. Steshenko mainly resorts to formal and semantic transformations, therefore an original wordplay differs from a target wordplay. However, the translator tries to remain in a lexical and semantic field of a wordplay and preserve its functions. In general, I. Steshenko's translations are performable and highly artistic from the viewpoint of the Ukrainian language but only partially equivalent as far as the rendering of wordplay is concerned.

Key words: Shakespeare's wordplay, methods of wordplay translation, wordplay functions.

Стаття надійшла до редколегії
24. 03. 2013 р.

УДК 82.091:821.161.2:811.112.2

Оксана Матвіїшин

Порівняння в міжмовній комунікації (на матеріалі німецькомовних перекладів Вільгельма Горошовського)

У статті схарактеризовано порівняння як засіб вираження етнокультурних особливостей і національної ментальності українського та німецькомовного народів. З огляду на образність порівняння, актуальним є дослідження особливостей його відтворення німецькою мовою в перекладах В. Горошовського. На основі зіставного аналізу першотвору й перекладу продемонстровано способи відтворення порівнянь цільовою мовою, які визначають рівень адекватності перекладів В. Горошовського. Крім дослівного способу, домінують ампліфікації, опущення й еквівалентні відповідники українським порівнянням.

Ключові слова: порівняння, художній переклад, перекладацькі трансформації, інтерпретація, культура, образність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Порівняння як категорія поетики щодо розвитку різноманітних засобів образності посідає центральне місце в художньому мовленні. Воно є вихідним пунктом для творення багатьох тропів. Взаємодіючи з іншими тропами в художньому творі, компаративні звороти підсилюють їхній емоційно-експресивний вплив на читача. Про місце й важливість порівнянь у стилістичній системі мови можна судити зі слів О. Потебні: «Самий процес пізнання є процесом порівняння» [5, с. 255]. Порівняння як предмет дослідження перебуває в центрі уваги багатьох науковців, серед них і сучасних мовознавців (Л. М'ясянкіна, Л. Прокопчук, О. Левченко та ін.), хоча основи його вивчення як структури художнього тексту закладені ще в роботах класиків мовознавства: О. Потебні, Ш. Баллі, І. Білодіда, Р. Якобсона та ін. У перекладознавчому аспекті порівняльні конструкції мають місце у науковому доробку В. Гака, І. Гальперіна, Р. Зорівчак, О. Куніна, В. Телії та ін. Однак на сучасному етапі розвитку лінгвістичної та перекладознавчої науки проблема вивчення порівняння як засобу вираження національно-культурної специфіки

ментальності й особливості його перекладу, зокрема в українсько-німецькій мовній площині, недостатньо висвітлена, що й зумовлює *актуальність* цієї статті.

Мета наукової розвідки полягає у виявленні особливостей відтворення художнього порівняння німецькою мовою в перекладах Вільгельма Горошовського. *Об'єктом* дослідження є порівняльні конструкції мов оригіналу й перекладу, *предметом* аналізу – способи їх відтворення німецькою мовою. *Матеріалом* для статті послугувала повість М. Коцюбинського «На віру» в німецькомовній інтерпретації В. Горошовського.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для досягнення більшої художньої виразності, посилення емоційного забарвлення та пізнавальної вартості тексту перекладу слугує адекватне відтворення тропів, серед них і порівняння. Цей стилістичний засіб, семантична наповненість якого залежить від історичного й культурного розвитку народу, предметного опису його побуту, способу життя та своєрідного сприйняття навколишнього світу, є одним із найдієвіших у творенні художнього образу. М. Кондаков слушно зауважує, що «порівняння – це один із засобів ознайомлення з предметом тоді, коли визначення предмета неможливе чи не вимагається. Цей засіб використовується в тому випадку, коли цікаве для нас поняття можна зіставити з іншими поняттями, подібними до нього, і в результаті такого зіставлення краще зрозуміти його» [3, с. 498]. Розмаїтість функцій художнього порівняння накладає відповідні обов'язки щодо його відтворення на перекладача, який повинен передати нюанси лексико-синтаксичних експресивних одиниць твору «без порушення усієї насолоди і гармонії» [2, с. 52], зберігаючи насамперед їхнє художньо-естетичне значення і мовну природу. Значна частина порівнянь у мовах оригіналу та перекладу не збігається, що пояснюється відмінністю стійких образних стереотипів. Тому в багатьох випадках перекладачеві потрібно врахувати етнонаціональні асоціації двох народів.

Художній образ часто будується на аналогіях, відповідностях, зіставленнях, адже він утілює в собі зв'язки дійсності, а в ній завжди стикаються і відбиваються одна в одній різні форми, грані буття. Порівняння схоплює основне в явищі й дає своєрідне передбачення художнього образу. Тому при відтворенні порівняння засобами цільової мови треба мати на увазі не лише його художньо-естетичну функцію, а і його мовну природу [6, с. 213]. Прикладом небажаного перекладацького рішення можна вважати відтворення компаративної конструкції оригіналу *робити, як віл у ярмі*: «Сливе дві неділі **робила** Олександра, **як віл у ярмі**» [4, с. 74], основне значення якої завдяки лексемі *віл* отримує відтінок терплячої працьовитості. Зберігши структуру порівняльного звороту, В. Горошовський подає не досить доцільно дібраний варіант перекладу «Fast durch zwei Wochen **rackerte sich** Oleksandra ab **gleich einem Ochsen im Joch**» [7, S. 277]. Оскільки лексемна одиниця *Ochse* в німецькій мові є втіленням впертої тупості, то це призводить насамперед до підміни понять чужої культури.

Складними для перекладу виявляються образні порівняння, у яких відбито своєрідність національної культури й асоціативну природу образного мислення певного етносу. Труднощі відтворення таких образних порівнянь цільовою мовою мають подвійний характер: труднощі суто лінгвістичні, що випливають із потреби пошуків відповідних еквівалентів або аналогів в іншій мові, та лінгвістико-стилістичні – ті, які випливають із потреби передати особливості образного сполучення (свіжості або трафаретності), його якісно-стилістичні функції [2, с. 54]. Порівняння, що відображають своєрідність національної культури та образне мислення народу, пов'язані з етномовною специфікою, в основі яких лежить експресивний-реалія. Так, основа порівняння «Кукла льону, зачепившись за мисник, **повисла там, мов русалчине волосся**» [4, с. 38] побудоване на етнолексемі міфологічного походження, яка підвищує образність у цієї конструкції. Переклад В. Горошовського «Ein Bündel Flachs, das sich am Geschirrhälter verhakt, **blieb daran hängen, gleichsam das Haar einer Russalka**» [7, с. 203] виступає не просто механічною копією, тут бачимо прагнення відтворити образну, лінгвістичну й емоційну специфіку порівняння. Доречно вжита в перекладі транскрибована етнолексема підсилює стилістичну вагомість порівняння, адже міфологічний фактор української та німецькомовних культур проявляється саме в наявності багатьох міфічних істот (Русалки – die Rusalki), що вказує на архетипність міфологічних уявлень досліджуваних народів [1, с. 9]. В іншому порівнянні – *заквітчаний, як гільце на Купайла* – на перший план виступає конотативна семантика з її емоційно-експресивними відтінками, тобто величавий, святково одягнений, у піднесеному настрої: «Іван стояв **заквітчаний, як гільце на Купайла**» [4, с. 67] – «Iwan stand **bemalt da, wie ein Zweiglein zu**

Johannis» [7, S. 262]. Якщо в українській мові це порівняння надто вже образне, експресивне й має широкий спектр використання, пов'язаний передовсім із обрядами святкування літнього Івана-Купала, то в мові перекладу воно не відтворює образу, зрозумілого німецькомовному читачеві, і тим самим втрачає свою виразність і неповторність. Рівнозначним відповідником слід уважати порівняння, яке передає інформацію еквівалентну на семантичному, емоційному та стилістичному рівнях.

Образи, на яких ґрунтуються стійкі порівняння, зрозумілі й звичні читачам українського та німецькомовного народів. Проте, обґрунтовуючи той факт, що народні порівняння є об'єктом фразеології, слід звернути увагу на їх адекватне відтворення. Низка таких компаративних зворотів в українській та німецькій мовах мають однакову семантику, образність, експресивно-емоційні та функціонально-стилістичні ознаки. При перекладі вони відтворюються за допомогою фразеологічних еквівалентів цільової мови. Яскравим прикладом може стати вислів *жити як у бога за дверима*, що є стереотипом соціального походження: «В мене було б тобі **добре, як у бога за дверима**» [4, с. 69]. Через дослівний переклад В. Горошовського «Bei mir hättest Du's gut, **wie bei Gott hinter der Tür**» [7, S. 267] виникає незвичне німецькомовне порівняння, яке виділяється на тлі фразеологічного фонду мови реципієнта. Німецький еквівалент *wie Gott in Frankreich leben* являє собою нормативну, поширену й традиційно вживану одиницю фразеологічного рівня. Цей приклад є взірцем перекладу стійких порівнянь, де відтворено форму, структуру оригіналу, але втрачено образно-асоціативне наповнення вислову.

Майстерність перекладача, крім пошуку еквівалентного або ситуативного відповідника, визначається також роботою над трансформаціями, серед яких найчастіше виступають ампліфікації, опущення, лексичні заміни, а також перестановка складових образу, модифікації його семантичного й конотативного змісту, уточненні одного із семантичних компонентів при збереженні стилістичної функції і поетичного потенціалу тропа. Прагнення В. Горошовського якнайточніше передати семантичну наповненість порівнянь пояснюється їх більшою конкретизацією в перекладах через уведення додаткових смислових одиниць: «Тиха, **як те ягня**» [4, с. 29] – «*Still wie ein kleines Kind und sanft wie ein Lamm*» [7, с. 199]; «Опинився між тісними мурами, **як птах у клітці**» [4, с. 31] – «*Ich grollte zwischen den engen Mauern, wie der Adler im Käfig, wie der Sturm aus den Bergen*» [7, S. 202]. В останньому прикладі, крім доповнення, високий рівень адекватності забезпечено використанням гіпероніма *der Adler*.

Наявні в перекладах В. Горошовського й випадки опущення порівнянь: «Адже самі знаєте, як погано, коли чоловік **один, як палець**» [4, с. 49] – «*Ihr wisst ja selber, wie schlecht es ist, wenn der Mensch so allein dasteht*» [7, S. 227]. У цьому прикладі перекладач опустив порівняння *один як палець*. Насправді, переклавши це словосполучення еквівалентним *allein wie ein Finger*, перекладач не спотворив би зміст і не порушив образності тексту. Навпаки, таке порівняння дуже близьке німецькомовному читачеві й має експресивний характер. Тому, на нашу думку, в цій та інших ситуаціях такий метод не є цілком виправданим.

Відтворення порівняльних необразних конструкцій зазвичай не викликає певних труднощів, тому здебільшого вони знаходять адекватне відтворення в перекладі. Неметафоричне порівняння характеризується прямою і простою асоціацією, яка ґрунтується на буквальних прямих ознаках, хоч може мати різноманітні форми: утворені за допомогою підрядних речень, і прикладка, і заперечне порівняння, і порівняння, утворене за допомогою орудного відмінка. З усіх розглянутих прикладів неметафоричних і необразних порівнянь впливає, що, незважаючи на їхнє граматичне вираження, В. Горошовський надає перевагу дослівному перекладу. Дослівний спосіб можна вважати ефективним лише в тому разі, коли порівняння позбавлене певної образності й стає зрозумілим читачам мов оригіналу та перекладу, наприклад: «Вона **звивалась, як муха на окропі**» [4, с. 69] – «*Sie tummelte sich gleich einer Fliege*» [7, с. 268]; «Знов палають в полум'ї і знов сходять, **як гриби після дощу**» [4, с. 70] – «*Wieder stehen sie in Flammen und gehen wieder auf, wie Pilze nach einem Regen*» [7, S. 269]. Адекватне відтворення порівняльних зворотів зумовлене насамперед прозорістю цих синтаксичних структур, де чітко виступає референт, агент, модуль і зв'язка. У функції зв'язок при перекладі порівнянь В. Горошовський найчастіше використовує порівнювальні лексеми *gleich, gleichsam, gleichen*, а також компаративні сполучники *wie, als*, рідше *als ob, als wenn, wie wenn*. При відтворенні компаративних сполук, виражених підрядними реченнями, перекладач послуговується сполучником *als* частіше, ніж *als ob*, хоча обидва охоплюють ціле речення, яке містить ірреальне порівняння. В

ірреальних підрядних реченнях присудок стоїть у часовій формі умовного способу, що підкреслює вираження нереальності.

Висновки. Текстуальне зіставлення порівнянь художньої прози М. Коцюбинського з їхніми німецькомовними варіантами в інтерпретації В. Горошовського засвідчує, що перекладач вдавався головню до дослівного способу відтворення компаративних конструкцій, що в окремих випадках призводило до втрати образності вислову. Водночас емоційно-експресивне забарвлення низки порівнянь забезпечено способом використання перекладачем ампліфікацій. Загалом зіставний аналіз першотвору й перекладу показує, що порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи твору і тим самим дають можливість передати іншомовним читачам те особливе бачення світу, яке притаманне тексту першотвору, авторові чи його персонажові; образне порівняння є важливим стилістичним засобом у міжмовній комунікації. Першочерговими критеріями адекватності перекладу компаративних конструкцій слід вважати відтворення предметно-логічного значення, експресивно-емоційних та стилістично-функціональних ознак, а також збереження традиційності та живаності виразу.

Перспективи подальшого дослідження. Серед напрямів подальших наукових пошуків доцільно виділити особливості відтворення інших стилістичних фігур і тропів класичної прози М. Коцюбинського німецькою мовою.

Джерела та література

1. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / О. В. Бурда-Лассен. – К., 2005. – 20 с.
2. Дудченко М. М. До питання відтворення образних порівнянь у художньому перекладі / М. М. Дудченко, Н. І. Чернюк // Теорія і практика перекладу : укр. наук. зб. Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вища шк., 1981. – Вип. 5. – С. 51–55.
3. Кондаков М. И. Логический словарь / Н. И. Кондаков ; [отв. ред. Д. П. Горский]. – М. : Наука, 1971. – 638 с.
4. Коцюбинський М. Твори. В 3-х т. – Т. 1 : Оповідання. Повісті (1891 – 1900) / М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1979. – 317 с.
5. Потебня О. Естетика і поетика слова : збірник / О. Потебня ; [пер. з рос. А. І. Колодної ; упоряд., вступ. ст., прим. І. В. Ваньо, А. І. Колодної]. – К. : Мистецтво, 1985. – 304 с.
6. Щербак М. Стефаникові порівняння як об'єкт перекладознавчого осмислення (на матеріалі російських перекладів / М. Щербак // Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. ДДПУ. – Дрогобич, 2001. – Вип. 7. – С. 211–221.
7. Pro bono publico. Novellen von M. Kocjubynskij : [autorisierte übersetzung aus dem Ukrainischen von W. Horoschowski]. – Wien, 1909. – 297 S.

Матвишин Оксана. Сравнение в межъязыковой коммуникации (на материале немецкоязычных переводов В. Горошовского). В статье рассмотрены сравнения как средство выражения этнокультурных особенностей и национальной ментальности украинского и немецкоязычного народов. Учитывая образность сравнения, актуальным является исследование особенностей его воспроизведения на немецкий язык в переводах В. Горошовского. На основе сопоставительного анализа оригинала и перевода продемонстрированы способы воспроизведения сравнений на целевой язык, которые определяют уровень адекватности переводов В. Горошовского. Кроме дословного перевода, его доминирующими переводческими трансформациями являются амплификации, опущения и эквивалентные соответствия украинским сравнениям. Лингвостиллистический и переводческий анализ показал, что перевод сравнения связан с воспроизведением семантики, образа и функции, которые оно выполняет в художественном тексте. Из-за принадлежности языков к разным языковым группам, лексико-грамматические средства выражения сравнений проявляют и конвергентные, и дивергентные черты. При переводе компаративных конструкций следует учитывать их предметно-логическое значение, экспрессивно-эмоциональные и стилистически функциональные признаки, а также сохранение традиционности и употребляемость выражений.

Ключевые слова: сравнение, художественный перевод, переводческие трансформации, интерпретация, культура, образность.

Matviyishyn Oksana. The Simile of Interlanguage Communication (Based on German Translations by V. Horoshevskyi). The article deals with the simile as a means of expressing ethnic and cultural peculiarities and national mentality of the Ukrainian and German peoples. Taking into consideration the figurativeness of the simile it is topical to research the peculiarities of its rendering into German in V. Horoshevskyi's translations. On the basis of the

contrastive analysis and translation of the original we have demonstrated the ways of rendering similes into the target language that determine the level of adequacy of V. Horoshovskyi's translations. Apart from word-for-word translation amplification, omission and equivalents of Ukrainian similes predominate in his translations. Linguo-stylistic and translation analysis showed that the translation of similes is connected with rendering their semantics, image and functions which they perform in fiction. Lexical and grammatical means of expressing similes also show convergent and divergent features due to the fact that German and Ukrainian belong to different language types. When translating comparative constructions one should take into consideration their logical subject-matter, expressive and emotional, stylistic and functional characteristics, as well as preserving traditionalism and the use of the expression.

Key words: simile, literary translation, translation procedures, interpretation, culture, imagery.

Стаття надійшла до редколегії
23.03.2013 р.

УДК 81'255.4:82-3=111(73)

Оксана Лужна

Заголовок художнього твору як проблема перекладу

Назва художнього твору як важливий елемент архітекtonіки тексту виступає його своєрідним символом і відповідно потребує особливої уваги перекладача. У статті здійснено спробу аналізу особливостей відтворення назв прозових творів. Окреслено головні риси заголовків художніх творів та визначено вимоги до їх перекладу. Проаналізувавши українські переклади назв художніх творів американської літератури, можна зробити висновок, що підходи до перекладу заголовків такі самі, як і до тексту, а найпродуктивнішим підходом є застосування перекладацьких трансформацій

Ключові слова: назва художнього твору, переклад, повний еквівалент, варіативний відповідник, перекладацька трансформація

*Назва... при всій своїй стислості є насамперед синтез,
душа твору, і потрібне чимале вміння, щоб
кристалізувати в двох-трьох словах цю душу
І. Кочерга [6, с. 150]*

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливу роль у рецепції літературного твору відіграє заголовок, який, будучи невід'ємним елементом архітекtonіки тексту, є певною загадкою, розгадати яку читач може, лише прочитавши твір. Заголовок не лише розкриває ідейно-тематичний зміст твору, а й репрезентує його і тому потребує особливої уваги перекладача.

Досліджували заголовки художніх творів такі вчені, як І. Левий [6], В. Кухаренко [5]. Крім того, чимало праць існує у сфері публіцистики, однак досить мало уваги присвячено питанням перекладу заголовків художніх творів. Окремі аспекти студіювали О. Самсонова (алюзивні заголовки) [10], Б. Стасюк (заголовки фантастичної літератури з погляду неповноеквівалентності), О. Хан (заголовки в детективному жанрі).

Мета наукової розвідки – виявити особливості перекладу назв художніх творів, що зумовлює розв'язання низки завдань: з'ясувати головні риси заголовків художніх творів, проаналізувати українські переклади назв художніх творів американської літератури та визначити головні підходи до перекладу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одна з головних особливостей заголовків – здатність водночас конкретизувати та узагальнювати значення [5]. З одного боку, назва твору відносить читача до певного конкретного елемента тексту (події, місця чи головного героя); з іншого – заголовок акумулює в собі асоціативний потенціал усіх інших елементів, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з цим своєрідним кодом тексту. Наприклад, назва роману Ф. Гарта «*Gabriel Conroy*» вказує на головного героя, повість Е. Колдуелла «*Saturday Afternoon*» – на час подій, які відбуваються у творі, а оповідання Р. Метесона «*Duel*» – на саму подію.